

УДК 378.016:811.161.2

Наталія Олексіївна Баранник

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри української мови, літератури
та методики навчання
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка,
e-mail: natalija.barannik@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У статті розглянуто проблему реформування вищої освіти в Україні. Викладено основні підходи щодо формування конкурентоспроможного фахівця в нових умовах навчання; з'ясовано сутність понять «компетентність», «філологічна компетентність». Запропоновано основні види самостійної роботи для удосконалення «синтаксичної компетентності» студентів-філологів (на матеріалі вивчення теми «Видокремлені члени речення»).

Ключові слова: модернізація вищої освіти, компетентнісний підхід, компетентність, самостійна робота, самовиховання, студенти-філологи.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Одними із пріоритетних напрямів державної політики в Україні щодо модернізації вищої освіти є особистісна орієнтація; застосування в навчальному процесі активних методів сучасних інформаційних технологій, які спонукають до посилення ролі самостійної роботи студентів. У Болонській декларації, «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» акцентується увага на впровадженні значних обсягів і різноманітних видів самостійного навчання у процес підготовки майбутніх фахівців, від яких вимагаються ґрунтовні знання, уміння і навички швидко й оперативно реагувати на зміни в професійному середовищі, суспільстві, прагнення самостійно навчатися протягом усього життя. Крім того, орієнтація національної системи освіти на європейські й світові стандарти зумовила впровадження до її змісту компетентнісного підходу. Отже, пріоритетом підготовки майбутніх учителів-словесників є формування творчої, активної, компетентної особистості, відповідальної за якість свого навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Для нашого дослідження важливе значення має те, що самостійна робота студентів завжди була і залишається предметом постійної уваги педагогів, що й визначає її актуальність. Наукові засади самостійного навчання відображено в працях А. Алексюка, П. Ганеліна, С. Гончаренка, М. Данилова, Б. Єсіпова, В. Козакова, С. Яшанова та ін. Однак, незважаючи на значні досягнення в окресленій галузі, слід зауважити, що в науковій літературі на сьогодні не існує загальноприйнятого підходу до визначення поняття «самостійна робота», зокрема: *спосіб активної навчальної діяльності*, спрямованої на виконання дидактичної мети (І. Унт, А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий, В. Козаков та ін.); *метод* вивчення нового, закріплення пройденого і перевірки знань, умінь і навичок (О. Барінова, Л. Боженкова, В. Лебедев та ін.); *прийом навчання* (А. Соловйов, Т. Герасимов, В. Коринська, А. Усова та ін.).

Проблема компетентнісного підходу знайшла відображення в наукових розвідках як зарубіжних (Р. Боятцис, В. Ландшесер, Д. МакКлелланд, А. Мейхью, В. Байденко, В. Болотов, І. Зимня, В. Краєвський, В. Серіков, А. Хуторський та ін.), так і вітчизняних учених (Н. Бібік, П. Бачинський, І. Гудзик, С. Калашнікова, В. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Слюсаренко, Т. Смагіна, М. Степко, Г. Терещук та ін.), які проаналізували новизну, переваги й недоліки означеного поняття, намагалися визначити статус понять «компетентність» і «компетенція».

Оскільки проблема, порушена в публікації, на сьогодні не знайшла остаточного вирішення, вважаємо за потрібне більш детально проаналізувати роль самостійної роботи в удосконаленні синтаксичної компетентності студентів.

Формулювання мети статті. Мета статті – окреслити різні види самостійної роботи у

процесі удосконаленні синтаксичної компетентності студентів під час вивчення теми «Відокремлені члени речення».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. На сучасному етапі розвитку освіти проблема самовиховання студентів постулюється як одна з ключових у педагогіці вищої школи. Перед викладачами поставлене завдання створити необхідні умови для формування здорових потреб у саморозвитку студента, стимулювати його до роботи над собою. Цьому покликані сприяти всі навчальні дисципліни і наявні в розпорядженні кожного викладача засоби, одним із яких, безумовно, є самостійна робота студентів (СРС) [4, с. 245].

У Стратегії модернізації змісту загальної освіти підкреслюється, що в структурі ключових компетентностей повинна бути представлена і «компетентність у сфері самостійної пізнавальної діяльності, заснована на засвоєнні способів набуття знань із різних джерел інформації ...» [7]. На володінні методикою самостійного опрацювання інформації і застосуванням її у процесі виконання професійних завдань особливо наголошується у розділі «Вимоги до рівня підготовки випускника за фахом...» [7]. Тому в навчальному плані з кожної дисципліни вказано кількість годин, що виділяються на самостійну роботу, її види.

Розглянемо, як витлумачено поняття професійної, філологічної компетентності у науковій літературі. Так, поняття професійної компетентності, на думку дослідників, містить не тільки сукупність знань, умінь, навичок, які свідчать про професійну готовність фахівця. Доречною у світлі сказаного є думка А. Кирсанова про те, що випускник вузу повинен володіти такими важливими і необхідними якостями, як прагнення до самопізнання, самовизначення, самоорганізації і самореалізації, високою комунікативною культурою, а також умінням орієнтуватися на самовдосконалення тих особистих і професійних якостей, які сприяють його конкурентоспроможності як фахівця [1].

Зміст професійної компетентності майбутнього вчителя розглядається як сукупність знань і умінь, які визначають результативність професійної праці; комплекс професійних знань і професійних значущих особистісних якостей; прояв єдності професійної та загальної культури.

Критерієм оцінювання професійної компетентності вчителя-філолога є не тільки система сформованих предметних або міжпредметних компетенцій, а й позапредметних, не прив'язаних до навчальних предметів «Українська мова» та «Українська література», вияв у філолога ключових компетенцій, що відображаються в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, суспільно-політичній та особистісній сферах.

Більшість методистів схиляється до думки, що філологічна компетентність містить такі компоненти, як лінгвістичний, загальгуманітарний, естетичний, стратегічний, інформаційний, особистісний, самоосвітній, а також культуру читання й культуру естетичного сприйняття.

Так, за визначенням О. Семеног, професійна компетентність учителя української мови та літератури – це «інтегральна особистісна якість, що включає педагогічну, психологічну, лінгвістичну, мовну, комунікативну, фольклорну, літературну, етнокультурознавчу, методичну, інформаційну, дослідницьку компетенції й виявляється на високому рівні готовності філологів до педагогічної діяльності» [5, с. 38].

Лінгвістична компетентність учителя-філолога передбачає засвоєння знань з української мови як знакової системи, її розвиток, будову та функціонування, збагачення індивідуального лексичного запасу й граматичної будови мови, формування здатностей аналізувати та оцінювати мовні факти, володіння орфографічними й орфоепічними нормами.

Заслуговує на увагу і думка С. Корнієнко про те, що лінгвістична компетентність може включати осмислення зв'язків між різними лінгвістичними науками, історію літературної мови, правописні реформи, вміння працювати з орфографічними словниками тощо. Лінгвістична компетенція – це здатність розпізнавати, називати й визначати лінгвістичні поняття, оперувати лінгвістичними фактами з фонетики, морфології, лексикології, синтаксису й стилістики, оволодівати нормами вимови, правопису й пунктуації [2].

Синтаксичну компетентність В. Сидоренко витлумачує як основну предметну компетентність у системі мовних знань, умінь і навичок, необхідних студентам у різних ситуаціях комунікативного дискурсу, що передбачає їхню здатність користуватися усною й писемною літературною мовою, послуговуватися необхідним арсеналом синтаксичних мовних одиниць різних структурних рівнів (словосполучення, речення, текст, складне синтаксичне ціле), синтаксичних конструкцій певних

видів і сполучних засобів (сполучникові, безсполучникові, складносурядні, складнопідрядні, складні речення з різними видами зв'язку та ін.) з урахуванням функціонально-стильових різновидів мовлення відповідно до теми, мети, ситуації спілкування, провідних жанрів комунікації тощо [6]. Отже, синтаксична компетентність безпосередньо пов'язана з пунктуаційною. Пунктуаційна компетентність – це предметна компетентність учнів у системі мовних знань, умінь і навичок, що передбачає вміння інтонаційно оформлювати усне мовлення на письмі і є важливим складником їхньої правописної грамотності [6].

Майбутній учитель-філолог повинен мати такі основні синтаксичні компетентності як результат вивчення теми «Відокремлені члени речення». Засвоївши на належному рівні тему, студенти повинні знати: зміст основних лінгвістичних понять («відокремлення», «напівпредикативність», «відокремлений член речення», «умови відокремлення другорядних членів», «відокремлені узгоджені/неузгоджені означення», «відокремлені прикладки», «відокремлені додатки», «відокремлені обставини», «уточнювальні відношення»); причини та умови відокремлення другорядних членів речення, обов'язкові й факультативні умови відокремлення означень, прикладок, додатків і обставин; особливості відокремлення уточнювальних слів та зворотів. Студенти повинні вміти: розпізнавати відокремлені члени речення у тексті; пояснювати причини та умови їх відокремлення; визначати напівпредикативні та уточнювальні відношення під час відокремлення; трансформувати речення з відокремленими означеннями та прикладками у складнопідрядні речення з підрядними атрибутивними частинами; трансформувати речення з відокремленими обставинами у складнопідрядні речення з підрядними обставинними частинами; пояснювати розділові знаки при відокремлених членах речення; будувати зв'язні висловлювання з відокремленими членами речення; редагувати граматико-стилістичні помилки в реченнях із відокремленими членами.

У процесі вивчення дисципліни «Сучасна українська літературна мова» у педагогічних вищих навчальних закладах на вивчення простого ускладненого речення відводиться 2 год. лекційних занять, 14 год. практичних і 40 год. на самостійну роботу. Із них для засвоєння теми «Відокремлені члени речення» відведено 4 год. на практичні заняття і 20 год. на самостійну роботу студентів. Отже, із викладеного цілком зрозуміло, що набути відповідних знань і умінь із теми студенти можуть лише у процесі активної самостійної роботи під чітким керівництвом викладача. Розглянемо можливі види самостійної роботи студентів для удосконалення синтаксичних і пунктуаційних компетентностей у процесі вивчення теми «Відокремлені члени речення».

У науковій і науково-методичній літературі зазначено, що основними видами самостійної роботи студентів є курсова робота, проектування, дипломна робота. Крім того, активізації пізнавальної самостійності сприяють участь в роботі проблемних груп, спецсеминарів і тренінгів; участь в олімпіадах і конкурсах; твір, есе; публікація тез, статті; тестування; участь у дослідженні й обробка отриманих результатів; колоквиум; контрольна робота; реферат; аналіз монографій; виготовлення дидактичного матеріалу; тематичне повідомлення; аналіз журнальних статей; конспектування (робота з першоджерелами); аналіз конкретної і проблемної ситуації; участь в конференції; участь у семінарських і практичних заняттях; самостійна робота на лекції та ін. [3, с. 13–14]. Ці форми роботи можуть бути використані і в процесі вивчення курсу «Сучасна українська мова».

Так, однією з ефективних форм позааудиторної самостійної роботи студентів є написання рефератів або лінгвістичних повідомлень із теми «Відокремлені члени речення». Можна запропонувати такі теми: «Причини та умови відокремлення членів речення», «Історія вивчення відокремлених членів речення», «Ускладнення речення другоряднопредикативними компонентами», «Другоряднопредикативна функція дієприслівника і дієприслівникового звороту», «Другоряднопредикативна функція дієприкметника і дієприкметникового звороту», «Вивчення відокремлених членів речення на уроках рідної мови у загальноосвітній школі» та ін. Реферат або лінгвістичне повідомлення, як відомо, є найважливішим засобом самостійного глибокого вивчення дисципліни, підвищення теоретичного і методичного рівня професійних знань студента. Робота над ними – самостійний науково-дослідний пошук студента, спрямований на розкриття суті досліджуваного ним питання. Найчастіше виклад матеріалу носить проблемний характер, що дозволяє показати як різні погляди на проблему, так і власне її бачення [4]. Захист рефератів і лінгвістичних повідомлень проходить на практичних заняттях у вигляді виступів студентів із подальшим аналізом їх опонентами-одногрупниками. У ході роботи над рефератом у студентів

виробляються навички наукового мислення, розвиваються вольові якості, а також вміння бути об'єктивним, доброзичливим і справедливим.

Іншим видом позааудиторної роботи студентів може бути складання опорних схем або таблиць до теми. Як засвідчує аналіз науково-методичної літератури і власний досвід, для сучасного студента важливими і корисними є вміння кодувати великий обсяг складної лінгвістичної інформації, вибудовувати логічні ланцюжки для міркування, вміння читати опорні сигнали, подавати матеріал то в стислому, то в розгорнутому вигляді. Це важливі навички творчого процесу, що дозволяють сприйняти велику за обсягом тему цілісно, уявити складові її компоненти. У побудованих студентом схемах матеріал із теми представлений коротко і містко, відображає алгоритм дій під час застосування правила, дозволяє легше запам'ятовувати потрібний теоретичний матеріал. Тому доречними будуть такі завдання. У вигляді опорних схем чи таблиць подайте теоретичний матеріал: «Умови відокремлення поширених і непоширених означень», «Умови відокремлення прикладок», «Умови відокремлення обставин», «Умови відокремлення додатків».

Як свідчить практика викладання курсу «Сучасна українська мова» та аналіз науково-методичної літератури, найефективнішими видами самостійної роботи студентів на практичних заняттях і в позааудиторний час, спрямованими на вдосконалення синтаксичної та пунктуаційної грамотності, є вправи і завдання, які орієнтують студентів на вироблення навичок самостійної роботи над текстом, бажання самостійно поповнювати свої знання, що, у свою чергу, розвиває уміння виявляти, аналізувати, класифікувати, узагальнювати, порівнювати мовні явища, а також виховує чуття мови, увагу до стилістично точного вживання синтаксичних конструкцій в усному та писемному мовленні.

У лінгвометодичці під вправами розуміють послідовні дії та операції, які виконуються багаторазово з метою набуття необхідних практичних умінь і навичок. Типологія вправ мовознавчого характеру досить розмаїта. Ураховуючи ступені самостійності студентів під час виконання завдань, вважаємо доцільною таку типологію вправ із метою набуття ними необхідних знань і вмінь із теми.

Рецептивно-репродуктивні вправи (*низький рівень самостійності*) спрямовані на формування основних мовленнєво-мисленнєвих умінь спостерігати, розпізнавати, усвідомлювати лінгвістичну природу відокремлених членів, аналізувати їх, зіставляти, оцінювати в реченнях, текстах, розуміти особливості використання їх у різних стилістичних різновидах мовлення. В основі таких вправ лежить метод спостереження за синтаксичними конструкціями. Часто методисти радять здійснювати спостереження за синтаксичними конструкціями не лише на матеріалі окремих речень, а й на текстовій основі.

Репродуктивні вправи містять такі види завдань:

▪ Прочитайте текст. Випишіть речення з відокремленими членами, визначте синтаксичну їх функцію та умови відокремлення.

... Вони йдуть глухою межею, лише двоє, здається, загублені посеред оцих степових просторів. І так добре, так хороше їм разом! Тримаючись за руки, ступають кожне своєю ледь наковчаною колією. А поміж ними нескінченний валок, порослий травами, полинцем, переплетений в'юнкою, з білими дзвіночками цвіту берізкою. Полинець цвіте, духмяно пахтить, не змішуючись ані з терпким запахом материнки, ні з озонними, тонкими, ледь відчутними пахоцями невидимих хмарин. Ліворуч, скільки їй видно, аж до самого обрїю, ще темний, старанно заскороджений, засіяний соняшником, величезний лан. Праворуч смужечками жита', пшениці' от-от уже в стрілку підуть (за В. Козаченком).

▪ Прочитайте тексти (один із відокремленими членами, інший без відокремлених членів), порівняйте їх, поясніть, чим вони відрізняються, обґрунтуйте роль відокремлених членів речення у тексті.

Текст 1. ...Він ішов рівним польовим шляхом, навколо якого вже досить потужно, заливаючи широкий простір зеленим неспокійним морем, підіймалася густа озимина. Небо дивилося на художника таким яскравим, по-весняному лагідним сонцем, що хотілося співати, хоч душа його, вимучена і виснажена недугою, уже звикла мовчати, зітхати і тихо згоджуватись з тим посправжньому критичним станом речей, в якому він опинився ось уже стільки років..(Є. Товстуха)

Текст 2. ...Він ішов рівним польовим шляхом, навколо якого вже досить потужно, підіймалася густа озимина. Небо дивилося на художника таким яскравим, по-весняному лагідним сонцем, що хотілося співати, хоч душа його уже звикла мовчати, зітхати і тихо згоджуватись з

тим по-справжньому критичним станом речей, в якому він опинився ось уже стільки років..(С. Товстуха)

▪ Прочитайте речення, знайдіть у них відокремлені члени речення, охарактеризуйте їх морфологічне вираження.

1. Як не можна спинити річку, що, зламавши кригу навесні, бурхливо несеться до моря, так не можна спинити націю, що лама свої кайдани, прокинувшись до життя (Міх.). 2. Горять вогнем незаймані вуста, Душа, недавно дика і пуста, знов жити і любити хоче (Прих.). 3. Круглий і високий, апетитно горбиться на столі рум'яний коровай, насичений сонячною і земною силою (Довж.). 4. І ніхто того не чує, не знає й не бачить, окрім Марка маленького (Шевч.). 5. Тільки Ліля, незважаючи на товариство, крутилася на кухні біля Ганни Іванівни (Олійн.). 6. А душа вклоняється просторам. І землі за світлу радість – жить! (Тел.).

▪ Знайдіть у реченнях відокремлені означення, з'ясуйте умови їх відокремлення (стоїть після означуваного слова, відноситься до особового займенника, стоїть перед означуваним словом і має відтінок причини; стоїть перед означуваним словом, але відірване від нього іншими членами речення, означуваного слова взагалі немає).

1. В моєму серці заплакало слово, втопане в землю синами (Білаш). 2. Стоплена, спечена, пилом прибита, журиється нива, дощем не полита (Манж.). 3. Швидко заснув, утомлений і не дуже щасливий (Пагут.). 4. Загублена у лабіринті вулиць, Блукаю я, закохана у Львів (Позн.). 5. Уся в чорному, з прив'ялими біля вуст борознами часу, вона нагадує тих матерів, які у церквах вимолюють долю дітям (Стельм.).

Реконструктивно-варіативні вправи (середній рівень самостійності) забезпечують розвиток умінь добирати граматичні синоніми, визначати їх стилістичні функції, трансформувати граматичні конструкції шляхом вибору синтаксичного варіанта, здійснювати переклад текстів українською мовою. Реконструктивно-варіативні вправи передбачають такі завдання:

▪ Прочитайте текст. Знайдіть у ньому речення з дієприслівниковими та дієприкметниковими зворотами. Трансформуйте ці речення так, щоб відокремлені означення/обставини стали невідокремленими і навпаки:

...Оповита нічним мороком земля не спала. Уже третю добу над її білими, як саван, просторами гасав ураганний вітер, засипаючи снігом усе на своєму шляху. І знесилена боротьбою земля, здається, принишкла, здригаючись під сильними, не стихаючими ні на мить ударами вітру. А він нісся над самою землею, піднімав, мов смерч, у небо міради сніжинок і, коли вже внизу ледь виднілися тьмяно-жовті вогні, зі всією силою кидався донизу, змушуючи натужно скрипіти старі будинки та високі вуличні ліхтарі. Зі свистом він проносився по безлюдних вулицях міста і, вирвавшись на околицю, кидався на зимовий ліс, який стогнав, як людина, під його могутніми поривами (за М. Черничуком).

▪ Подані речення трансформуйте у прості ускладнені, використовуючи різні типи відокремлених членів речення.

1. Синіють кришталевою стіною високі гори. 2. Над берегом послався невеликий луг в білу ромашку. 3. Якась тиха радість огорнула її душу. 4. Слов'янські племена поклали початок зародженню могутньої держави східних слов'ян.

▪ Прості речення з однорідними присудками перебудуйте у речення з відокремленими обставинами. Поміркуйте, від чого залежить вибір форми часу дієприслівника.

1. Генеральний писар поснідав і виїхав у табір до хана. 2. Марко млів, заточувався, падав, і знову піднімався, і знову, як міг, ішов до соняшників. 3. Прибите морозом листя вистеляло зеленувато-жовтим килимом мерзлу землю й оголювало кострубаті дерева. 4. Гроза нарве волошок в небі синіх, сплете з таких квіток вінок, твоє чоло прикрасить, Україно.

▪ Виділені частини складних речень замініть, де це можливо, дієприкметниковими або дієприслівниковими зворотами. Перебудовані речення запишіть, звороти підкресліть, поясніть уживання розділових знаків:

1. Людина, яку не позначили любов'ю, не зможе звести серця для добра. 2. Горобина, яку прикрасили ці барвисті природні гірлянди, прибрала святкового вигляду. 3. Вона дивилася на рушники, які вишила її старенька мати.

▪ Перебудуйте (де можливо) речення так, щоб відокремлені означення (обставини, прикладки) стали невідокремленими, поясніть пунктуацію.

1. Ми можемо помилятися в пошуках, але добре діє той, хто шукає істину, а не сидить склавши руки. 2. І знов на горах я, овіяних казками вільних полонин. 3. До сонних хлопчаків, всміхаючись, підходив їхній гість, хорошиий дядько Клим... 4. Вся країна, повита красою, Зеленіє, вмивається дрібною росою. 5. Стиснута жовтою розогою, ситнягом і осокою несміливо засвітилася річечка зелена попід з червоними прошивами посередині.

▪ Відредагуйте речення з відокремленими означеннями та обставинами, запишіть їх, відповідь обґрунтуйте.

1. Обговорюючи проблеми захисту рослин, була створена екологічна інспекція по охороні навколишнього середовища. 2. Сидячи у читальній залі, мою увагу привернула майстерно оформлена обкладинка нового журналу. 3. Стоячий на березі хлопець кидав камінці у море. 4. На базі заводу, випускаючого труби різного діаметру для господарства, було створено акціонерне товариство. 5. Читаючи пригодницьку літературу, у мене виникає бажання поспілкуватися з іншими світами. 6. Товариш, написавши мені листа, розповів про цікаву подорож до Канева. 7. Згадуючи дитинство, у моїй уяві постають образи дорогих мені людей. 8. Не дивлячись на труднощі в організації, поїздка на олімпіаду відбулася.

▪ Із підручника «Вступ до українського народознавства» випишіть 5–6 речень із відокремленими додатками. Обґрунтуйте розділові знаки. З'ясуйте смислове навантаження відокремлених додатків у кожному реченні.

▪ Зробіть переклад тексту українською мовою. Особливу увагу зверніть на специфіку перекладу речень із відокремленими членами. Обґрунтуйте особливості вживання відокремлених членів у російській та українській мовах.

Море, огромное, лениво вздыхающее у берега, уснуло и неподвижно в дали, облитой голубым сиянием луны. Мягкое и серебристое, оно слилось там с синим южным небом и крепко спит, отражая в себе прозрачную ткань перистых облаков, неподвижных и не скрывающих собою золотых узоров звезд. Кажется, что небо все ниже наклоняется над морем, желая понять то, о чем щебечут неугомонные волны, сонно вползая на берег.

До найбільш поширених вправ із синтаксису відносять **конструктивні** – вправи на побудову й перебудову речень, відновлення або побудову речень із розрізнених слів, поступове розгортання (поширення) або скорочення речень. Такі вправи допомагають простежити, як речення втрачає виразність, усвідомити, до якої межі можливе скорочення. Розглянемо приклади таких вправ.

▪ Доповніть речення так, щоб іменна частина складеного присудка стала відокремленою прикладкою. Поясніть пунктограми. Чи різняться стилістично обидві конструкції?

1. Київ – колицка слов'янських народів. 2. Нестор Літописець – автор Повісті временних літ. 3. Ярослав Володимирович – руський князь із династії Рюриковичів. 4. Верба й калина – символи України... 5. Марія Заньковецька – корифей українського театру... та ін.

▪ Проведіть експеримент. Із поданих речень вилучіть відокремлені члени. Які семантичні зміни при цьому відбудуться. Зробіть висновки про роль відокремлених конструкцій у структурі простого ускладненого речення.

1. Народжений матір'ю-кріпачкою і сам кріпак, він став борцем титанічної сили. 2. Вивчивши шістнадцять мов, Франко одночасно був співробітником близько п'ятдесяти європейських періодичних видань. 3. Промовистим є такий факт: Анна, високоосвічена дочка Ярослава Мудрого, ставши королевою Франції, підписувала державні акти своїм ім'ям, тоді як її чоловік, король Генрик Перший, ставив усього-на-всього хрестик та ін.

▪ Доповніть речення поширеними/непоширеними узгодженими означеннями, запишіть їх, обґрунтуйте пунктуацію.

1. Я цілую твоє світле обличчя.... 2. Чорне провалля Дніпра повільно пропливло піді мною. 3. Ми вийшли на вулицю... 4. Слідом за Києвом повсюдно виникають міста й городища. 5. Трави стояли тихі, пришиклі.

▪ Із двох простих речень утворіть одне з відокремленими означенням чи обставинами, поясніть розділові знаки.

1. Трави встигли вигнатись на зимовій волозі. Вони котилися зі степу на Кураєве важкими шумуючими валами. 2. Тарас Шевченко – вірний син трудової поневоленої України. Він став найглибшим виразником дум і сподівань народних. 3. Чубенко стояв і стояв. Він не казав і слова, не робив і руху.

Творчі вправи передбачають повну самостійність виконання. Тому важливо сформулювати завдання так, щоб активізувати творчу ініціативу студента. До таких вправ належить складання речень на задану тему, за опорними словами і словосполученнями, за сюжетним або ситуативним малюнком, за порівняльними зворотами, фразеологізмами, на основі власних спостережень, складання різних варіантів речень про одне й те саме поняття, явище тощо.

- Подані дієприслівники і дієприслівникові звороти введіть у самостійно складені речення, запишіть їх, розставляючи розділові знаки. Для тестів якого стилю характерне вживання таких зворотів? (Ураховуючи дані попередніх досліджень; зробивши відповідні висновки, заслухавши й обговоривши; передбачивши можливі негативні наслідки та ін.).

- До початку чи кінця речення додайте різні варіанти відокремлених додатків. З'ясуйте, які значення (включення, виключення чи заміщення) вони мають (наприклад, *Можна все зрозуміти, ...*)

- Складіть текст оголошення з використанням уточнювальних обставин, запишіть його, поясніть розділові знаки.

- Напишіть статтю в газету на тему: «Глухів – гетьманська столиця Лівобережної України», використовуючи складнопідрядні речення з підрядними обставинними, із підрядними атрибутивними частинами та прості речення, ускладнені відокремленими означеннями, обставинами, прикладками додатками.

- Розробіть презентацію на тему «Відокремлені члени речення» для подальшого використання її на уроках з української мови в загальноосвітній школі.

- Напишіть твір-мініатюру на тему «Осінь у Глухові», використовуючи відокремлені означення та складнопідрядні речення з підрядними атрибутивними частинами.

- Розробіть тести на тему «Відокремлені члени речення».

Представлені фрагменти вправ і завдань із теми «Відокремлені члени речення», побудовані як на матеріалі окремих речень, так і на текстовій основі з урахуванням рівнів самостійної діяльності студентів під час їх виконання, безперечно, сприяють удосконаленню синтаксичної компетентності студента-філолога.

Обов'язковим видом самостійної роботи студентів під час вивчення будь-якої теми з синтаксису має бути синтаксичний розбір, оскільки будь-який лінгвістичний розбір є важливим компонентом аудиторних і позааудиторних занять із сучасної української літературної мови на філологічних факультетах вищих навчальних закладів. Синтаксичний розбір дозволяє швидко й ефективно перевірити рівень засвоєння основ лінгвістичної теорії про синтаксичні конструкції у цілому і відокремлені члени речення зокрема, вміння студента у подальшому застосувати набуті знання на практиці, вміння міркувати в логічній послідовності. У процесі аналізу студент звертає увагу на те, що відокремлюватися можуть другорядні члени речення, яким властивий відтінок додаткового повідомлення, що доповнює основний зміст речення, виражений головними членами, констатує ступінь поширеності другорядного члена (поширений/непоширений), його морфологічне вираження, місце розташування щодо означуваного слова (препозитивність/постпозитивність), указує тип підрядного зв'язку. Варто звернути увагу на те, що відокремленими членами вважають і ті члени речення, які приєднуються не лише напівпредикативним зв'язком, а й виконують уточнювальну функцію. Успішне виконання синтаксичного розбору потребує засвоєння студентом алгоритму аналізу. Для цього використовуються уніфіковані схеми розборів, які дозволяють відпрацювати чітку послідовність виконуваних дій, автоматизувати навички проведення цього виду навчальної діяльності. Через певний час, коли навички розбору доведені до автоматизму, студенти виконують синтаксичні розбори без допомоги схем. Отже, глибоке засвоєння навичок самостійного проведення синтаксичного розбору набуває великого значення у фаховій підготовці майбутнього вчителя-філолога.

Одним із видів самостійної роботи студента, як зазначається в педагогічній літературі, є дослідницькі самостійні роботи (написання курсових, дипломних, магістерських робіт), які передбачають функціонування вмінь бачити проблему, самостійно її формулювати, розробляти план її розв'язання. Науково-дослідницька робота студентів є одним із пріоритетних напрямків у підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Це рівень розумової діяльності студента, на якому здійснюється не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань студентів із сучасної української літературної мови, а й уміння орієнтуватися в потоці науково-технічної інформації, володіння методами наукового пошуку, знаходження найраціональніших рішень досліджуваних питань.

Тематика дослідницьких робіт з означуваної проблематики може бути різноманітною:

«Ускладнене речення у творчості В. Стуса», «Відокремлені члени речення у творах І. Багряного», «Напівпредикативні, уточнювальні і пояснювальні конструкції у романах П. Загребельного», «Відокремлення в поетичних творах українських письменників», «Прості ускладнені речення в сучасній жіночій прозі» та ін. Виконання самостійних наукових досліджень має на меті перевірити уміння студентів творчо застосовувати здобуті знання з теорії простого ускладненого речення, обстоювати теоретичні положення, сформульовані на основі отриманих результатів наукового спостереження та дослідження. Студенти повинні навчитися вирішувати поставлені теоретичні та практичні завдання й творчо обробляти фактичний матеріал, що знадобиться їм у майбутній навчально-педагогічній діяльності. Для написання наукової роботи необхідно опрацювати відповідні джерела з фондів бібліотеки університету, фондів інших бібліотек за тематичними каталогами; скористуватися послугами бібліотек із мережі Internet; опрацювати інші джерела за порадою керівника з метою опису теоретичних аспектів досліджуваної проблеми, аналітичного огляду літературних джерел із предмета наукового дослідження, критичного аналізу різних поглядів, здійснення їх наукової класифікації тощо.

Найбільше труднощів студенти зазнають у процесі написання практичної частини дослідження, оскільки спочатку їм необхідно виокремити відокремлені члени різних типів із досліджуваних текстів, систематизувати матеріал у додатках, а потім на основі теоретичної частини здійснити класифікацію за семантикою, структурою, позицією щодо означуваного слова, синтаксичною роллю в реченнях, простежити їх функціональні особливості у досліджуваних текстах.

Висновки репрезентують найважливіші результати, отримані під час дослідження. За змістом висновки мають бути пов'язані зі структурою роботи й впливати із завдань дослідження, повною мірою відображати матеріал, викладений у курсовій, дипломній чи магістерській роботі.

Отже, наукові роботи, як показник найвищого рівня самостійності майбутнього фахівця, якнайкраще відображають рівень підготовки студента до проведення самостійного наукового пошуку, вміння працювати з науковою літературою та розв'язувати наукові і практичні проблеми, характеризують ступінь оволодіння дипломником сучасними методами дослідження та вміння логічно, обґрунтовано викладати матеріал та робити висновки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Зважаючи на вище викладене, зазначимо, що сучасний освітній процес у нових умовах навчання – це перехід на методи активного навчання, спрямованого на формування конкурентоспроможного фахівця, який вміє критично мислити, обробляти різноманітну інформацію, використовувати отримані знання й уміння для творчого розв'язання проблем. При цьому вища школа має створити такі умови, які б спонукали студентів, особливо майбутніх учителів-філологів, до самостійного пошуку, саморозвитку, самовдосконалення, індивідуальної творчої роботи.

Список використаних джерел та літератури

1. Кирсанов А. А. Методологические проблемы создания прогностической модели специалиста / А. А. Кирсанов. – Казань : Изд-во КГТУ, 2000. – 228 с.
2. Корнієнко С. І. Сутність і основні характеристики лінгвістичної компетентності майбутніх учителів болгарської мови / С. І. Корнієнко // Педагогічні науки. – Вип. 4. – Бердянськ, 2009. – С. 161–165.
3. Лобанов А. П. Управляемая самостоятельная работа в контексте инновационных технологий / А. П. Лобанов, Н. В. Дроздова. – Минск, РИВШ, 2005. – 107 с.
4. Осипов П. Н. Самостоятельная работа по развитию культуры речи как средство самовоспитания студентов [Электронный ресурс] / П. Н. Осипов, И. Н. Богданова // Вестник Казанского технологического университета. – 2011. – № 7. – С. 245–250. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/samostoyatel'naya-rabota-po-razvitiyu-kultury-rechi-kak-sredstvo-samovospitaniya-studentov>.
5. Семеног О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету) : дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Семеног. – К., 2005. – 476 с.
6. Сидоренко Вікторія. Формування синтаксичної й пунктуаційної компетентностей учнів 8-9 класів засобами технології кооперативного навчання / В. Сидоренко // Українська мова і література в школі : науково-методичний журнал. – 2015. – № 2. – С. 7–15.
7. Стратегия модернизации содержания общего образования : Материалы для разработки документов по обновлению общего образования. – М., 2001.

Наталья Алексеевна Баранник,
кандидат педагогических наук, доцент
кафедры украинского языка, литературы
и методики обучения
Глуховского национального
педагогического университета
имени Александра Довженко,
e-mail: natalija.barannik@gmail.com

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИНТАКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ СРЕДСТВАМИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

В статье рассмотрена проблема реформирования высшего образования в Украине. Изложены основные подходы к формированию конкурентоспособного специалиста в новых условиях обучения; выяснено сущность понятий «компетентность», «филологическая компетентность». Предложены основные виды самостоятельной работы по совершенствованию «синтаксической компетентности» студентов-филологов (на материале изучения темы «Обособленные члены предложения»).

Ключевые слова: модернизация высшего образования, компетентностный подход, компетентность, самостоятельная работа, самовоспитания, студенты-филологи.

Barannyk Nataliia Oleksiivna
Pedagogical sciences candidate, associate professor
of Ukrainian language, literature
and teaching methods chair,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
national pedagogical university,
e-mail: natalija.barannik@gmail.com

IMPROVING PHILOLOGY STUDENTS' SYNTAX COMPETENCE BY MEANS OF INDEPENDENT WORK

Introduction. The relevance of the problem is determined by the necessity of reforming higher education in Ukraine, by the search of the main approaches to the process of competitive specialist training in the new learning environment. The most important approaches for our research are personal orientation of the training process; the application of the active methods, modern information technologies into the educational process, which lead to the strengthening the role of students' independent work; competence approach to the content of education. So, the essence of the basic concepts of the raised problem – «competence», «professional competence», «linguistic competence», «syntax competence», «independent work» is clarified in the paper. The syntactic theoretical concepts and practical skills on the theme «Detached parts of the sentence» which should be acquired by future teacher of the Ukrainian language and literature are described.

Purpose. The paper is aimed to describe different types of independent work in the process of improving students' syntax competence while studying the theme «Detached parts of the sentence».

Methods. In our research the analysis of scientific and methodological literature on the problem of the investigation, method of modelling students' independent classroom and out-of-class work in the process of studying syntax were applied.

Results. The raised problem is unsolved in the modern linguomethodics and it has caused the need to study the possibilities of implementing competent approach into the content of teaching Modern Ukrainian Language, to define the different types of philology students' independent work in the process of improving their syntax competence while studying the theme «Detached parts of the sentence». The most important types are:

- ✓ writing abstracts or linguistic reports on the topic as student's independent research work, aimed at revealing the essence of the studied issue; qualitative improvement of theoretical and methodological level of professional knowledge;
- ✓ drawing up reference schemes or tables on the topic as an opportunity to develop the ability to encode a large volume of complex linguistic information, to build logical chains for reasoning, the ability to read reference signals, to present the material either in a short, or expanded form;
- ✓ doing practical exercises and tasks as the most effective type of independent work aimed at improving syntax and punctuation literacy that orient students to developing the skills to work with the text, to identify, analyze, classify, generalize and compare language phenomena, as well as to form the feeling of language,

attention to the stylistically correct use of syntactic constructions in oral and written speech. The paper presents the fragments of exercises and tasks according to exercises classification: **receptive and reproductive exercises** (a low level of autonomy) are aimed at forming the basic speech and cogitative abilities to observe, recognize and understand the linguistic nature of the detached parts of the sentence, to analyze them, compare, characterize in the sentences, texts, to understand the peculiarities of their use in different stylistic kinds of speech; **reconstructive and variable exercises** (an average level of autonomy) provide the development of the ability to find grammatical synonyms, to define their stylistic functions, to transform grammatical constructions by choosing a syntactic variant, to translate the texts into Ukrainian; **constructive** ones (a sufficient level of autonomy) are the exercises aimed at making up or restructuring the sentences, making up sentences from the given words, gradual expansion or contraction of the sentences; **creative exercises** (a high level of autonomy) are exercises aimed at making up sentences on a certain topic, using prop words and phrases, comparative word-combinations, phraseological units, as well as based on own observations, or making up the different variants of sentences about the same concept or phenomenon, etc. While studying any syntax theme the syntactic analysis should be a compulsory type of students' independent work. It allows quickly and effectively to check the level of understanding the basics of the linguistic theory about the syntactic structures in general and detached parts of the sentence in particular, the student's ability to put the gained knowledge into practice, to reason in the logical sequence;

✓ the priority direction in the process of highly qualified specialists training is research independent works (writing the term papers, master's theses). They provide developing the skills to understand the problem, to formulate it independently, to develop the plan for its solution. Such works are aimed not only at deepening, generalizing and strengthening students' knowledge of modern Ukrainian literary language, but also at developing the skills to feel confident working with scientific information, mastering the scientific research methods, finding the most rational ways of solving the studied issues.

Originality. In the paper different types of independent work in the process of improving philology students' syntax competence while studying the theme «Detached parts of the sentence» are defined.

Conclusion. The presented types of independent work while studying the theme «Detached parts of the sentence» based on the material of the sentences as well as on the text basis taking into account the levels of students' independent activity while doing the tasks lead to philology student's syntax competence improvement, activate his critical thinking, skills to work independently with various information, and to use the acquired knowledge and skills for further creative problem solving.

Key words: modernization of higher education, competence approach, competence, independent work, self-education, philology students.

References

1. Ky'rsanov A. A. Metodology'chesky'e problemy sozdany'ya prognosty'cheskoj modely' specy'aly'sta / A. A. Ky'rsanov. – Kazan' : Y'zd-vo KGTU, 2000. – 228 s.
2. Korniyenko S. I. Sutnist' i osnovni xaraktery'sty'ky' lingvisty'chnoyi kompetentnosti majbutnix uchy'teliv bolgars'koyi movy' / S. I. Korniyenko // Pedagogichni nauky'. – Vy'p. 4. – Berdyans'k, 2009. – S. 161–165.
3. Lobanov A. P. Upravlyаемaya samostoyatel'naya rabota v kontekste y'nnovacy'onnyx technology'j / A. P. Lobanov, N. V. Drozdova. – My'nsk, RY'VSh, 2005. – 107 s
4. Osy'pov P. N. Samostoyatel'naya rabota po razvy'ty'yu kul'tury rechy' kak sredstvo samovosp'y'tany'ya studentov [Электронный ресурс] / P. N. Osy'pov, Y'. N. Bogdanova // Vestny'k Kazanskogo technology'cheskogo uny'versy'teta. – 2011. – № 7. – S. 245–250. – Rezhy'm dostupa : <http://cyberleninka.ru/article/n/samostoyatel'naya-rabota-po-razvitiyu-kul'tury-rechi-kak-sredstvo-samovospitaniya-studentov>.
5. Semenog O. M. Sy'stema profesijnoyi pidgotovky' majbutnix uchy'teliv ukrayins'koyi movy' i literatury' (v umovax pedagogichnogo unyversy'tetu) : dy's. ... doktora ped. nauk: specz. 13.00.04 «Teoriya i metody'ka profesijnoyi osvity'» / O. M. Semenog. – K., 2005. – 476 s.
6. Sy'dorenko Viktoriya. Formuvannya sy'ntaksy'chnoyi j punktuacijnoyi kompetentnostej uchniv 8-9 klasiv zasobamy' technologyi kooperaty'vnogo navchannya / V. Sy'dorenko // Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli : naukovy-metody'chny'j zhurnal. – 2015. – № 2. – S. 7–15.
7. Strategy'ya moderny'zacy'y' soderzhany'ya obshhego obrazovany'ya : Matery'aly dlya razrobotky' dokumentov po obnovleny'yu obshhego obrazovany'ya. – M., 2001.

Отримано редакцією 13.10.2017 р.